

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STV102
HT04
Handledare: Jakob Gustavsson

Identitetskonstruktion och Säkerhetsisering

En diskursanalys av en västerländsk säkerhetsdiskurs

Johan Hassel
Tina Kolhammar

Abstract

Den här uppsatsen behandlar den västerländska säkerhetsdiskursen. Syftet är att åskådliggöra den världsordning som skapas inom diskursen. Till grund för analysen ligger två säkerhetsstrategier: USA:s *National Security Strategy* och EU:s *En Europeisk Säkerhetsstrategi*.

Diskursanalysen är vår metod och teori och det innebär att språket står i centrum för vår analys. Vi vill med uppsatsen lyfta fram hur diskursen konstruerar den sociala verkligheten och vilka konsekvenser det får.

Vi koncentrerar oss på två områden som vi menar är centrala inom diskursen: Konstruerandet av sociala identiteter, ”de andra” och ”oss”, samt säkerhet och den ”säkerhetsisering” som sker i diskursen. Dessa områden är nära förbundna med varandra och tillsammans konstruerar de en världsordning som bygger på säkerhet för ”oss” och maktutövning gentemot ”dem”.

Våra resultat innebär ett förslag på alternativa konstruktioner av världsordningen.

Nyckelord: diskursanalys, västerländsk säkerhetsdiskurs, makt, identitetskonstruktion, säkerhetsisering.

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	1
1.1	Frågeställning	1
1.2	Syfte	1
1.3	Vår roll som forskare	2
1.4	Disposition	3
2	METOD OCH TEORI	4
2.1	Diskursanalys	5
2.1.1	Vad är en diskurs?	6
2.1.2	Hur kan man analysera en diskurs?	7
2.2	Material	8
2.3	Avgränsning	9
3	IDENTITETSKONSTRUKTION	11
3.1	Konstruktionen av "oss"	12
3.2	Konstruktionen av "de andra"	12
3.3	Konstruktionen av "de mest annorlunda"	14
3.3.1	Vaghet och avhumanisering	14
3.3.2	Suveränitetsprincipen	15
3.3.3	Terrorism och Mellanöstern	15
3.4	Kontraproduktiv effekt?	16
4	SÄKERHET	18
4.1	Vad innebär säkerhetsisering?	19
4.2	Preventiv krigsföring – ett nödvändigt ont?	21
4.3	Skillnader och likheter mellan säkerhetsstrategierna	22
4.4	Alternativa tillvägagångssätt	22
5	AVSLUTNING	25
5.1	Resultat och förslag på förändring	25

5.2	Förslag till fortsatt forskning	26
6	REFERENSER	27

1 Inledning

Den 11 september 2001 beslöt sig ett antal människor för att skrida till verket med en välplanerad attack. En attack mot en mängd människor men också en attack mot vad som kommit att kallas en symbol för USA:s, och i viss mån västerlandets, värderingar. Efter denna attack har säkerhetsklimatet för världens länder förändrats. Men nu, precis som innan lämnar den värld vi lever i en del att önska. Människor svälter, har inte tillgång till friskt vatten, har inte rätt att uttrycka sin åsikt, blir våldtagna och mördade. Detta är en realitet vars inverkan på enskilda människor inte går att förneka. Men hur vi talar om det och hur vi skriver om det konstruerar fenomenen på olika sätt beroende på vilka vi är och var vi står.

Vi vill i denna uppsats bidra till den kritiska gren av samhällsvetenskapen som vuxit sig starkare de senaste årtiondena och som vill ”problematisera skillnaden mellan verkligheten uppfattad som en fysiskt given verklighet, och verkligheten som social representation” (Neumann 2003:15).

1.1 Frågeställning

När vi i inlednings skeendet av uppsatsfunderandet diskuterade olika ämnen kom vi alltid tillbaka till en övergripande (eller om man så vill grundläggande) fråga: Varför ser världsordningen ut som den gör? Detta är naturligtvis en enormt komplex fråga. Men vi ansåg ändå att vi hittat ett intressant spår så vi försökte bena ur frågan lite: På vilket sätt konstrueras världsordningen i den västerländska säkerhetsdiskursen? Detta är fortfarande en för stor fråga för oss att svara på med de begränsade resurser vi har till förfogande. Vi väljer att endast se på delar av diskursen och det vi kallar världsordningen. Vi vill belysa hur identiteter konstitueras. Och vi vill studera hur olika områden blivit underkastade en säkerhetisering. Diskursen är vårt forskningsobjekt.

1.2 Syfte

Varför vill vi undersöka det vi ämnar undersöka? Uppsatsens två delar (identitetskonstruktion och säkerhetisering) behöver motiveras var för sig.

Diskurser kan skapa ”andra” på sätt som är mer eller mindre negativa. Om målet till exempel är integration av en viss grupp och priset för det är ”otherness” för denna grupp så är priset oftast för högt (Neumann 1999:37). Syftet med vår empiriska analys, vad gäller identitetskonstruktion, är att lyfta fram hur den

västerländska säkerhetsdiskursen konstruerar ”andra” (och därmed en viss världsordning) och vad det får för sociala konsekvenser (jfr Winther Jørgensen och Phillips 2000:138). Det finns alltså en kritisk normativ aspekt i vårt syfte. Genom att lyfta fram vilka konsekvenser konstruktionen av ”oss” och ”de andra” får i praktiken vill vi visa att den uteslutande effekt som konstruktionen av ”de andra” oundvikligen för med sig är negativ för många av dem som konstrueras som ”andra”.

Säkerhet utgör kärnan i den västerländska säkerhetsdiskursen. Inom diskursen sker det en säkerhetsisering och den utgör en viktig del i den världsordning som konstrueras inom diskursen. Vårt syfte är att visa hur säkerhetsiseringen gestaltar sig och vilka konsekvenser den får. Vi vill också synliggöra den nära förbindelsen med identitetskonstruktionen och hur dessa legitimerar varandra.

Genom att visa att den existerande ordningen inte är den enda tänkbara (Neumann 2003:25) hoppas vi väcka förståelse hos människor för den diskursiva kampen och möjligheter till en aktiv positiv förändring.

1.3 Vår roll som forskare

Att tänka och arbeta diskursanalytiskt är en ständig balansgång. En balansgång i att försöka uttrycka det man vill ha sagt och samtidigt förstå och ge en bild av att detta inte heller finns utanför en diskurs. När vi problematiserar vår roll som uppsatsförfattare och när vi redogör för vår vetenskapsteoretiska syn så är det inte något som kommer ur någon form av kärna i oss som personer. Istället är det lika mycket som det som analyseras i uppsatsen konstruerat i diskurser. Men inte desto mindre anser vi det vara av viss betydelse att försöka problematisera oss själva. Om det sedan gör att läsaren får bättre eller sämre chans att rekonstruera arbetet lämnar vi öppet. Men vår förhoppning är naturligtvis att det skall hjälpa och att det tillsammans med våra öppet redovisade vägval och resonemang vid svårigheter i arbetet skall öka intersubjektiviteten.

Det faktum att vi har svenska som modersmål och analyserar engelska material för med sig både för och nackdelar. Vi kan se saker i texten som en engelskspråkig inte sett men det finns också en risk att vi missar nyanser i språket för att vi helt enkelt inte förstår. Vårt modersmål och vår syn på denna typ av texter färgar också vår analys och vårt resultat. Vad som inom samma område får större konsekvenser är att vi som svenskar är en del av västerlandet. Vi är inte nödvändigtvis situerade i den västerländska diskursen men vi är närmre den och mer blinda för dess självklarheter än om vi varit från någon annanstans i världen. Eftersom det är just dessa självklarheter vi vill avslöja kan det lätt bli en nackdel om man inte är medveten om sin roll som ”forskare”. Edward Said menar att hur vi producerar kunskap i vår analys påverkas av imperialism och kolonialism och att vi möter öst främst som västerlänningar och sen som individer (2002:76). Detta har ibland gjort det svårt att ställa sig främmande inför diskursen och se dess kontingens – alltså det faktum att den är ett ”socialt konstruerat

betydelsesystem som kunde ha varit annorlunda” (Winther Jörgensen och Phillips 2002:28).

Winther Jörgensen och Phillips frågar sig (2002:29): ”Hur kan man argumentera för att ens egen representation av världen är bättre än alla möjliga andra representationer?” Vi menar att denna argumentation inte är nödvändig. Vi nöjer oss i stället med att konstatera att vår representation och vår analys av den diskurs vi målar upp är en version som är lika existensberättigad som någon annan. Så länge vår produkt lever upp till vetenskapliga standarder vad gäller intersubjektivitet och validitet. Så länge vi använder vårt vetenskapsteoretiska synsätt på vårt eget skapande (reflexivitet, se Winther Jörgensen och Phillips 2002:111) anser vi att det inte krävs ytterligare argumentation. Då är det ett större dilemma att vår produkt inte enbart beskriver en diskurs utan även reproducerar den samt den verklighet som vi menar konstitueras i diskursen. Eftersom vi är kritiska till en del av de fenomen vi lyfter fram känns det olyckligt att reproducera dem.

Det har under arbetets gång ibland varit svårt att inte nihilistiskt sätta sig ner och tänka att det här kan vi inte säga någonting om. Det är nämligen svårt att kritisera dem som kritiserar stater som utövar våld och brutaliteter mot sitt folk eller andra folk. Men eftersom det inte finns *en* sanning (utan sanningen konstrueras och kan konstrueras på olika sätt) så är vad vi gör att lyfta fram den verklighet som förmedlas och konstitueras i diskursen och pekar på det som vi anser bör kritiserars. I processen lyfter vi också fram alternativa tillvägagångssätt som vi skulle föredra. Det är alltså inte frågan om ett godtyckligt kritiserande, det hör inte hemma i det vetenskapliga arbetet.

Vi har här gjort en kort överblick över vilka vi är. Vår vetenskapsteoretiska syn redogörs för ytterligare i metod och teoriavsnittet. Vi kommer genom uppsatsen att försöka att förhålla oss till problematiken om forskarens roll på ett sätt som förhoppningsvis gynnar läsarens förståelse och möjlighet att rekonstruera forskningsprocessen.

1.4 Disposition

Uppsatsen nedan är uppdelad i fyra avsnitt. Vi inleder med ett relativt omfattande metod- och teoriavsnitt. Sedan följer de två analysavsnitten, identitetskonstruktion och säkerhetsisering. Som avslutning diskuterar vi våra resultat samt ger förslag på fortsatt forskning.

2 Metod och teori

Tidigt i den samhällsvetenskapliga utbildningen får man lära sig att teori, metod, material, problem och resultat är intimt sammanlänkade och ömsesidigt beroende (se till exempel Lundquist 1993:44). Inom den traditionella statsvetenskapen och i grundutbildningen löper också en röd tråd av positivism. Det finns en tro på att samhällsvetenskapliga fenomen går och bör studeras på samma sätt som naturvetare studerar biologiska, kemiska och fysiska fenomen. Man väljer att bortse från problemet att människan inte kan ha full kontroll över språket (Neumann 2003:39).

För diskursanalys är det inledande påståendet om komponenternas sammanlänkning ytterst aktuellt, det går inte att dra en klar gräns mellan teori och metod (Neumann 2003:14). Däremot kan diskursanalysen ses som ett svar på positivismens tro på en verklighet som är möjlig att studera eftersom den finns *där ute*. Iver Neumann menar att ”det sociala måste undersökas på sina egna premisser, [...] utifrån sin specificitet (2003:155). Det är precis denna insikt som fått oss att söka oss ifrån den traditionella synen på varat och vetandet för att finna alternativa sätt att studera den sociala komplexitet som vi inte kan ställa oss utanför. Dessutom reagerar vi intuitivt med misstänksamhet när någon eller några uttalar sig som om de förmedlar sanningen med stort s. Vår reaktion har flera anledningar: för det första har vi sällan träffat någon som beskriver saker eller skeenden på exakt samma sätt som vi var för sig gör och för det andra förstår vi dessa beskrivningar olika. Att vi mest träffar människor som lever i samma kontext som vi, gör det extra tydligt för oss att vi förstår saker och ting olika beroende på vem vi är och var vi står. Med andra ord, har det hos oss funnits en misstanke om att det finns någonting som ligger emellan oss som människor och det som är *världen*. I litteraturen om diskursanalys har vi hittat en värdegrund och en syn på ontologi och epistemologi som vi anser ligger nära vår egen. Därför är detta en metod som vi vill fördjupa oss i. Här får vi dessutom svar på vad som ligger mellan människan och världen – språket¹ (Neumann 2003:22).

En ytterligare aspekt av metodvalet är naturligtvis det som inledde detta stycket, sammanlänkningen mellan exempelvis problem, teori och metod. Med de frågor vi försöker besvara i denna uppsats i åtanke är diskursanalysen den metod (och teori) som vi fann och finner bäst lämpad att ge svar som är värdefulla och som bäst speglar verklighetens komplexitet. Vi hoppas också att analysen kan ge ”djupare förståelse av specifika politiska handlingar” (Neumann 2003:15).

¹ I vid bemärkelse. Allt som kan förstås som språk, bilder, gester och så vidare inkluderas.

2.1 Diskursanalys

Vi har redan konstaterat att vi anser att språket ligger mellan människan och världen. Det får som följd att vi utgår från en syn på språket som innebär att det inte är en neutral förmedlare. Istället menar vi att språket bidrar till att konstruera verkligheten. (För liknande resonemang se t.ex. Bergström och Boréus 2000:221). Genom språket skapas en diskurs som begränsar våra tankar och handlingar (jfr Said 2000:318). Vi vill dock inte se diskurser som något som enbart skapar begränsningar, vi menar att beroende på diskursens utformning finns det även potential för den att skapa möjligheter. Detta är en utgångspunkt som har ett ontologiskt värde för oss eftersom den skapar en positiv kraft och möjlighet att öppna upp diskurser och förändra ”verkligheten” till det bättre. Vi menar alltså att individer inte är fullständigt determinerade av strukturer utan vi ser det snarare som att individer är ”språkets herrar och slavar” (Bathes 1982 citerad i Winther Jörgensen och Phillips 2000:24). Med ”slavar” menar vi som sagt att diskursen begränsar våra tankar och handlingar. Med ”herrar” menar vi att människor som är i en (av diskursen tilldelad) maktposition har möjlighet att förändra diskursen och använda sig av olika diskurser för att konstruera sig själva och för att föra fram sin åsikt. (Samtidigt styr diskursen hur stark sådan påverkan tillåts vara och ger människor i ”lägre” positioner betydligt sämre möjlighet att använda sig av diskursen.)

Föregående argumentation kan verka paradoxal: Vi är predisponerade av diskursen men ändå är resonemanget inte deterministiskt eftersom det finns möjlighet att förändra diskursen. Detta förklaras med att diskurser är trögförändrade (Winther Jörgensen och Phillips 2000:151) vilket innebär att i vissa skeden är de den verklighet som människan lever i och förhåller sig till. Neumann förklarar det med att trögheten är ”bestående av en uppsättning regler, vilka i viss mån upprätthåller sig själva genom att stöta bort sådana praktiker som skulle kunna hota dem, samt en uppsättning effekter vilka påverkar omständigheter som ligger utanför den aktuella diskursen” (2003:119).

Men samtidigt innebär denna föränderlighet att verkligheten är ett flöde, att det kan vara annorlunda. ”Det finns [nämligen] bara tillfälliga struktureringar av det sociala, och en strukturering är aldrig slutgiltig och total” (Winther Jörgensen och Phillips 2000:47).

Vi har diskuterat språkets betydelse för det vi kallar verkligheten. Vad är då verkligheten, var finns den? Den klassiska exemplifieringen av verkligheten är en *sten*. Stenen finns i sig själv, men den har ingen mening eller betydelse utanför diskursen (Winther Jörgensen och Phillips 2000:42, se även Neumann 2003:37). Enligt Laclau och Mouffe finns ”både en social och en fysisk verklighet men tillträdet till den senare förmedlas alltid av diskurser” (ibid.). Eftersom allt inte bara färgas, utan konstitueras och konstrueras i och genom språket är det omöjligt att ställa sig utanför diskursen.

Efter att nu diskuterat språket och verkligheten är det hög tid att mer konkret definiera ”diskurs”.

2.1.1 Vad är en diskurs?

Diskursbegreppet behöver definieras. Vi menar att den sociala verkligheten genomsyras av olika diskurser. Diskurser som överlappar varandra och som strider mot varandra.

Diskursen är inte något statiskt utan (enligt Fredrik Barth 1993:173 i Neumann 2003:17): ”en process vilken speglar en förmedling av kunskap, makt och sociala relationer – ett system som kan producera utsagor kring dem som ingår i det”. Inom diskursen är syftet att skapa något som sen kan bli en del av verkligheten: ”En diskurs är ett system för skapande av en uppsättning utsagor och praktiker som, genom att få fotfäste inom olika institutioner, kan framstå som mer eller mindre normala. Systemet är verklighetskonstituerande för sina bärare och uppvisar en viss ordning i sitt mönster av sociala relationer” (Neumann 2003:17). Men bara för att diskursen konstruerar en verklighet behöver den inte vara den korrekta verkligheten². Det vi ser och uppfattar, ”perceptionen är inte oförmedlad; mellan verkligheten och våra intryck står representationen av verkligheten” (ibid:33). ”Representationer är ting och fenomen i den gestalt de framträder för oss. De är sålunda inte tingen i sig, utan det som återstår när tingen har filterats genom det som står mellan oss och världen: språket, kategorier o s v” (ibid:33). Dessa representationer som finns hos olika bärare kan, ifall de institutionaliseras, komma att utgöra en position i diskursen³.

Att förändra verkligheten eller diskursen är dock inte en enkel process. ”Diskursen utgörs bland annat av institutioner: symbolbaserade regler som bestämmer den sociala interaktionen och den har därmed också en materiell aspekt. Den materiella världen gör motstånd när man försöker förändra den. Människan skapar sin egen historia, men inte under betingelser som hon själv har valt” (ibid:75). Säkerhetsiseringen som utgör en stor del i den diskurs vi ska granska innebär en förändring av diskursen, på initiativ av bärarna. Men när väl säkerhetsiseringen är påbörjad kan det ge konsekvenser som bärarna ursprungligen inte tänkt sig. Den sociala identitetskonstruktionen fungerar på samma sätt. Skapandet av ”vi och dom” leder inte alltid till det vi vill. ”De andra” kan till exempel svetsas samman och bli starkare eller få sympati vilket ursprungligen kanske inte var meningen.

Slutligen vill vi påminna om det grundläggande i diskursen: ”Diskursanalysen är [således] ett studium av samhällsfenomen där språket står i fokus...[s]pråket återger inte verkligheten utan bidrar till att forma den” (Bergström 2000:221). Hur man analyserar en diskurs som vi nu skall övergå till handlar alltså i huvudsak om att studera hur språket konstruerar verkligheten inom diskursen och beroende på diskursens inflytande också världsordningen.

² Ifall det finns en verklig verklighet.

³ Till exempel är USA: s och EU: s säkerhetsstrategier bärare och deras representationer utgör tillsammans en position i den västliga säkerhetsdiskursen.

2.1.2 Hur kan man analysera en diskurs?

Efter att vi nu definierat vad en diskurs är aktualiseras frågan om hur man kan studera en sådan. I detta avsnitt ska vi försöka redogöra för hur vi har gått tillväga i vår analys både praktiskt och teoretiskt.

Det första man behöver göra som diskursanalytiker är att definiera och avgränsa den diskurs man avser att studera (Neumann 2003:52). Det gör och problematiserar vi i avsnitt 2.3. Sen behöver man välja material som är representativt för diskursen och som täcker in så mycket som möjligt av den. Det gör vi i avsnitt 2.2, här motiveras även urvalet. Neumann betonar vikten av kulturell kompetens för att kunna välja material (2003:47ff). Med det menas att man måste läst mycket i ämnet för diskursen och vara bevandrad i den region och kultur som diskursen är en del av eller utspelar sig i. Vi menar att vi som västerlänningar och statsvetenskapsstudenter har en grund att stå på som är relevant för den diskurs vi ska studera. Det faktum att vi läst Utrikespolitisk analys som delkurs hjälper också upp vår kulturella kompetens. Utöver detta har vi sett möjligheten att öka på vår kompetens genom att läsa säkerhetsstrategin från president Clintons tid (A National Security Strategy for a New Century 1999) och en avhandling i Masters of European Affairs (Oikonomou 2004).

Diskursanalys är i praktiken ett samlingsnamn för olika angreppssätt men det finns inget som säger att man inte kan plocka russin ur kakan så länge det finns en konsistent teoretisk ram och gemensam vetenskapsfilosofisk syn (Winther Jörgensen och Phillips 2000:10). Neumann betonar till och med vikten av att inom diskursanalysen förhålla sig pluralistisk till metod och teori (se bl.a. 2003:20). Vi har anammat detta synsätt. I praktiken får det följden att vi blandar och ger bland tankegångar från diskursanalytiker som Foucault, Laclau och Mouffe samt ovan nämnda Winther Jörgensen, Phillips och Neumann.

När det är tid att inleda sin analys finns det således ett antal diskursanalytiska verktyg att ta ställning till. Vi har framförallt fastnat för Neumanns belysning av representationer (2003:33,34,56-58). Representationer är det som återstår när vår uppfattning av verkligheten har bearbetats i språket. Det är representationer som bär upp diskursen och de är därför värdefulla att lyfta fram och analysera. Ett annat verktyg som vi använt oss av är Mörkenstams eftersökning av "[p]roblemen, orsakerna och lösningarna" (1999:57). Detta innebär egentligen en konkretisering av representationssökning och har underlättat för oss i vår analys (främst i analysen av identitetskonstruktioner).

Med hjälp av dessa verktyg har vi, som ett tankeexperiment, försökt att ställa oss utanför oss själva och vår diskurs för att kunna vara antropologer inför det vi studerar och göra det främmande för oss så att vi sett de självklarheterna som inte nödvändigtvis behöver vara så som de är (Winther Jörgensen och Phillips 2000:28).

Ibland kan det vara lätt hänt att falla tillbaka i den vetenskapliga metod som vi till viss del är socialiserade in i, positivismen. Då är det bra att ha en diskursanalytiker som kan påminna en om det vettiga i vår metod: Till exempel att vad vi gör är att "undersöka en social verklighet från insidan och mot bakgrund av de premisser som den själv bygger på" och att detta "är att föredra framför att

endast studera verkligheten utifrån ett socialt ideal som den traditionella vetenskapen bestämt som riktmärke”. (Neumann 2003:30).

Vi märkte att det var nödvändig att pendla mellan detaljstudering av materialet och en mer övergripande läsning, detta för att dels se det specifika och dels se helheter och mönster i diskursen. Men framför allt har vi förstått vikten av att läsa om och om igen och skriva där emellan. Det är i denna process som självklarheter i diskursen framträder för forskaren och det är precis det som är meningen med diskursanalysen.

2.2 Material

Diskursanalysen sätter språket i fokus och de texter vi analyserar är vår utgångspunkt. Valet av material är därför mycket viktigt ur både validitets- och reliabilitetssynpunkt. Vi menar att kärnan i den västliga säkerhetsdiskursen är de säkerhetsstrategier som tillämpas. De utgör grunden för en stats eller organisations säkerhetsagerande och innehåller både en analys av världen och riktlinjer för handlande. De två mest inflytelserika inom den västliga diskursen menar vi är USA och EU. Många menar att det internationella systemet är unipolärt med USA som enda supermakt (Holsti 1995:70). Det är dock viktigt att komma ihåg att även det är en diskursiv konstruktion. EU är en union av stater och ingen enskild aktör, dess möjlighet att agera styrs av medlemsstaterna, men med ett stort, diskursivt konstruerat, inflytande. EU:s strävan efter en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik är mycket tydlig, vilket också poängteras starkt i dess säkerhetsstrategi, och det faktum att det finns en säkerhetsstrategi som antagits av medlemsländer gör denna strävan till en realitet. Därför har vi utgått ifrån USA:s *National Security Strategy* (NSS) och EU:s *En Europeisk Säkerhetsstrateg* (ESS).

USA:s National Security Strategy tillkom 2002 som ett resultat av terrorattackerna den elfte september, 2001. Den elfte septembers betydelse för det amerikanska säkerhetstänkandet har varit enormt. EU:s En Europeisk Säkerhetsstrategi presenterades i slutet på 2003 och kan ses som en respons på det amerikanska dokumentet. Men dokumentet spelar också en viktig roll för EU:s strävan efter en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik.

En av de vanligaste grunderna för kritik mot diskursanalysen brukar vara valet av material. Att det material som väljs endast redovisar en del av en diskurs och att det därmed inte kan ses som helt representativt. Ifall vi hade valt *en* av säkerhetsstrategierna tycker vi att detta hade varit en befogad kritik men genom att vi valt båda menar vi att vi höjt arbetets validitet (Esaiasson 2004:61ff). Vi arbetar dessutom med texterna i nära förbindelse med varandra. Vi jämför dem inte utan ser dem som två delar utav en helhet i den västliga säkerhetsdiskursen. Intersubjektivitet och intertextualitet är en del av språkbruket och liksom Bachtin menar vi att ”texter med nödvändighet befinner sig i dialog med andra texter” (Neumann 2003:20).

”Varje fall av språkbruk är en kommunikativ händelse, som har *tre dimensioner*”:

- den är en text
- den är en diskursiv praktik
- den är en social praktik (Winther Jörgensen & Phillips 2000:74)

I vår analys koncentrerar vi oss på texten och de andra två komponenterna av diskursen berörs bara marginellt. Detta är en resursfråga och det är i viss mån beklagligt men också en fråga om att våga välja och prioritera. Problemet är inte heller så stort som det kan tyckas. Eftersom texten är en del av diskursen som likt de andra två är intimt sammankopplad med de övriga ger det oss ändå en bra och värdefull grund för vår analys.

Andra möjligheter hade varit att till exempel studera medier och den bild som framträder där. Praktiska exempel såsom Irakkriget eller hanteringen av krigsfångar på Guantanamo basen kunde också ha utgjort utgångspunkt. Vi menar dock liksom Neumann att det finns en poäng med att det är stater eller en union som står bakom vår utgångspunkt för analysen: ”den som har en institution bakom sig talar med väsentligt mer tyngd än den som inte har det” (2003:113).

2.3 Avgränsning

För att avgränsa analysen och för att konkretisera densamma är det viktigt att vi tydligt kan definiera den diskurs vi avser att lyfta fram. Den behöver avgränsas både tids- och rumsmässigt.

Vi har valt att se diskursen som något som vi ska kartlägga och lyfta fram och alltså inte enbart som ett analytiskt verktyg att lägga över verkligheten som Winther Jörgensen och Phillips gör (2002:137). Det innebär att denna avgränsning inte enbart är teoretisk utan även analytisk. Det är nämligen en central del av diskursen hur de mäktigaste aktörerna kan bestämma gränserna för vem och vad som får lov att ingå i diskursen (Neumann 2003:53). Därför börjar vi till viss del analysen nu.

Vi har valt att avgränsa diskursen tidsmässigt till att börja i efterdyningarna av 11 september, 2001. Efter terrordåden formulerade Bushadministrationen sin National Security Strategy och som en följd av det formulerade EU sin En Europeisk Säkerhetsstrategi. Vi ser det som troligt att det skedde en förändring i diskursen i och med 11 september, därför börjar vi vid denna tid. Rent analytiskt och resultatmässigt är det irrelevant om det skedde en förändring eller inte, vi analyserar helt enkelt den diskurs som vi finner efter denna tidpunkt.

Att vi begränsar den västerländska säkerhetsdiskursen till att bäras av USA och EU är inte självklart och inte heller oproblematiskt. Men att de två tillsammans representerar och representeras i en västerländsk säkerhetsdiskurs blir tydligt i vår analys av diskursen. EU respektive USA är måna om relationen dem emellan (ESS s.13, NSS s.14). Detta anser vi stödja vår analytiska avgränsning. Det är inte säkert att vi med denna avgränsning kan täcka den enskilt svenska

säkerhetsdiskursen eller den franska och så vidare. Men det är tydligt att vi täcker en del av diskursen eller om man så vill den hegemoniska diskursen vad gäller säkerhet.

Vi kommer inte i större utsträckning problematisera det som Winther Jørgensen och Phillips kallar diskursordning⁴, det vill säga det som är utanför diskursen men angränsar till den och för en diskursiv kamp med densamma (2002:34). Det är inte av ointresse vi gör denna begränsning då en analys av diskursordningen skulle säga mycket, inte bara om det perifera utan även om den diskurs vi valt att analysera. Vår begränsning är rent resursmässig och vi kan redan nu framföra detta som ett förslag till fortsatt forskning.

⁴ Winther Jørgensen och Phillips utvecklar begreppet diskursordning ur Laclau och Mouffes ”det diskursiva fältet” som är allt utanför diskursen, inte endast det som angränsar till och för kamp med den.

3 Identitetskonstruktion⁵

För att överhuvudtaget vara intresserade av identiteters konstruktion måste man vara av den övertygelsen att identiteter faktiskt är konstituerade och/eller konstruerade. För oss är det om inte en självklarhet så åtminstone tydligt att vi socialiseras in i roller. Att vara kvinna eller man, med de attribut som är på modet idag, är något man lär sig, inte något man föds till. Likaså anser vi det vara när det gäller exempelvis nationaliteter. Att vara svensk, västerlänning eller europé är konstruerade identiteter. Men det finns skillnader i identitetskonstruktioner. Att konstrueras till kvinna sker på ett annat sätt än att konstrueras till man. I identitetskonstruktionen ligger nämligen makt. Det är en del av fenomenet och det är precis här vår analys kommer in. Väst konstruerar öst och tvärtom. I det ligger makt. I det kan man också dra en parallell till genuskonstruktionen, väst skapas som manligt medan öst skapas som kvinnligt, över- och underordnade.

I studiet av internationella relationer har under de senaste årtiondena just identitetskonstruktion varit av intresse. Bland annat har Iver B. Neumann skrivit "Uses of the Other" där han utgår från ett "öst" som "de andra". Han skriver att det finns flera sådana "öst" i världen idag och alla är lika intressanta (1999:15).

Det "öst" eller "andra" som vi utgår ifrån är övergripande. Genom att se på hur den västerländska säkerhetsdiskursen konstruerar andra finner vi flera olika andra, till exempel Ryssland, Kina och terrorister. Men i en konstruktion av "den andra" finns också alltid konstruktionen av "det egna". "De två geografiska enheterna [väst och öst] stöder varandra och är i viss mån också varandras spegelbilder." (Said 2000:68)

Vi kommer att börja med att lyfta fram konstruktionen av "oss" sedan problematiseras konstruktionen av "de andra". Sedan problematiseras de som diskursen konstruerar som "mest annorlunda" och slutligen diskuteras denna sociala konstruktions konsekvenser. "Identiteter är konstitutiva: de definierar en verklighet, ett reellt existerande 'vi'. De värden som bär upp denna verklighet utgörs av en uppsättning tecken som skiljer 'oss' från 'dem'" (Neumann 2003:83f). Dessa tecken ska vi försöka lyfta fram i den fortsatta analysen.

⁵ Vi har i inledningen av vårt arbete använt oss av begreppet konstruera när det handlar om identiteter. Konstruera betyder enligt Svenska Akademiens Ordbok bland annat: "i fråga om tankens o. fantasins skapande värksamhet: uppbygga, frambringa, framställa, skapa, bilda; vanl. för att framhäva värksamheten". Detta är i linje med vad vi syftar till men i den litteratur som vi sedan dess brottats med använder man istället uttrycket konstituera. Det betyder enligt samma ordbok att "vara de beståndsdelar varav ngt består; utgöra, bilda (ngt); äv: utgöra det väsentliga l. karakteristiska hos (ngt); känneteckna".

I denna uppsats använder vi begreppen parallellt. Konstruera används för att det är ett allmänt vedertaget begrepp och konstituera används då det förekommer i citat.

3.1 Konstruktionen av ”oss”

För att konstruera identiteter överhuvudtaget krävs något att jämföra med. Det blir därför nödvändigt inte bara att titta på hur de andra konstrueras utan även på hur vi:et konstrueras. Denna dikotomi skapas i en gemensam komplex process. ”Ingen person eller grupp kan vara något i sig själv. Man behöver andra grupper att relatera till. Andra grupper att definiera sig själv i förhållande till. All identitet måste därför vara relationell – identiteten ligger inte i gruppen själv utan i gruppens förhållande till andra grupper. Det är därför en grupps samtal om ’de andra’ alltid också är ett samtal om vilka ’vi’ är”. (Neumann 2003:111)

Som Neumann skriver om Edward Saids diskursanalys av orientalismen så innebär ”västs framställning av öst, eftersom öst och väst inbördes bär upp varandra som binära oppositioner [...] en reproduktion av väst” (2003:79f).

Den självklarhet som vi tycker är viktigast att lyfta fram är att ”oss” i diskursen skapas som något homogent. I allmänhet är denna homogenitet något som märks mest då ”vi” kontrasteras mot ”de andra”. I NSS (s.3) lyfts Amerikas erfarenheter som en stor multietnisk demokrati fram, detta kan tyckas motsäga vår argumentation. Vi menar istället att uttalandet styrker vår tes (och är undantaget som bekräftar regeln). Genom att lyfta fram heterogeniteten en enstaka gång, och i samband med en klapp på bröstet över att man får det att fungera och vill att andra ska ta efter, tystar man kritiken kring den underförstådda homogeniteten. Detta innebär att man i resten av vårt material (och i diskursen) i lugn och ro kan fortsätta att konstruera enigheten och vi-känslan i ”oss”-konstruktionen.

Samtidigt kan vi se att det sker en aktiv konstruktion av ”oss” över atlanten. Detta ”oss” är alltså i behov av konstruktion och i viss mån förändring av diskursen, det är inte hegemoniskt konstituerat. Exempel på detta är hur man i *En Europeisk säkerhetsstrategi* talar om att stärka det transatlantiska samarbetet (s.9) och *The National Security Strategy of the United States of America* talar om Europa som allierad och vän (s.14).

3.2 Konstruktionen av ”de andra”

I den västerländska diskursen i stort⁶ är det ofta en självklarhet att vi kan tala på olika sätt om olika grupper av människor. Det är accepterat att säga vissa saker om en europé, andra saker om en afrikan och ytterligare andra om en västasiat. Det tillvägagångssätt som ofta kallas att generalisera och som försvaras med att vi måste förenkla världen för att kunna förstå den och tala om den skapar också begränsningar för människor i deras identiteter och därmed i deras handlingar och tankar. Vad vi kanske inte ser är att det i dessa (västländskt artikulerade)

⁶ Det märks inte minst i den diskurs vi analyserar även om det är svårt att referera till exakta stycken.

förenklingar och åtskillnader av människor skapas en möjlighet att diskriminera dem emellan, även om detta inte alltid görs explicit. Och politik, som är inkorporerat i säkerhetsstrategierna och säkerhetsdiskursen, ”kan bland annat förstås som att berätta för en grupp människor vilka de är, för att därigenom skapa och re-presentera ett handlande kollektivt subjekt” (Neumann 2003:110).

I diskursen finns det en tydlig dikotomisering mellan den utvecklade världen, USA samt Europa, och den mindre utvecklade världen (”vi” och ”de andra”). Inom gruppen mindre utvecklade finns det en skala beroende på om länder ses som under utveckling eller regression. De länder som kategoriseras som regredierade ses i diskursen som en plattform för vad som ses som det största hotet – terrorism (analyseras vidare i avsnitt 3.3).

Denna konstruktion av världens A-, B- och C-lag är ett tydligt uttryck för utövandet av makt. Makten blir tydlig eftersom tendensen inom diskursen är att definiera olika regioner, länder eller grupper av människor i olika ordalag och handlingspraktiker beroende på vad man ser för användning av dem. Som exempel kan vi nämna när man i ESS (s.14) diskuterar närheten till världens olika delar så benämns länderna i Mellanöstern som grannar medan länderna i Afrika, Latinamerika och Asien benämns som partners. I detta ligger det en värdering. Man väljer inte sina grannar medan ens partner är ett aktivt val. Vi kan även se på hur andra länder talas om: ”Russia is in the midst of a hopeful transition, reaching for its democratic future and a partner in the war on terror. Chinese leaders are discovering that economic freedom is the only source of national wealth.” (NSS s.1) Denna skillnad i konstruktioner mellan B- och C-lag gör det tydligt att det är just skillnader i *konstruktioner*. Både Kina och Ryssland är länder som tidigare i större utsträckning setts som hot och de ses i viss mån fortfarande som osäkra kort (NSS s.16). Men den vitala skillnaden är att de benämns i positiva och hoppfulla ordalag.

Nu är det möjligt att diskursanalysens kritiker vill lyfta ett varningens finger och mena att det finns reella skillnader i de olika regionerna som gör att vissa är mer utvecklade vad gäller ekonomi och demokrati och andra mindre. Det kan vi hålla med om till viss del men vad vi är intresserade av här är hur olika dessa förutsättningar används i diskursen beroende på vilket område som behandlas. Som exempel kan vi nämna hur imperialismen och kolonialismen blir en börda för Mellanöstern men en stark bidragande faktor till till exempel Hongkongs ekonomiska utveckling. Med vårt diskursiva synsätt menar vi att ”[d]en konstituerade sociala omvärlden pekar ut handlingsmöjligheter och skapar verkningar lika handfast som den fysiska omvärlden” (Winther Jörgensen och Phillips 2000:150).

En analytisk svårighet som vi stöter på här är det faktum att vi jämför konstruktionen av individer med konstruktionen av stater. Men vid djupare läsning förstår vi att snarare än att vara ett analytiskt problem så är det en del av diskursens kärna. Genom att definiera terrorism som ett problem hos enstaka individer och inte hos stater konstrueras det till ett globalt svårfångat fenomen. På detta sätt kan man alliera sig med stater mot terrorismen, även med stater som hyser densamme. På grund av detta kan vi i konstruktionen av ”de andra” se att de andra som vi nämnt här i diskursen mer och mer närmar sig ”oss”. Det ser ut som

att ”de mest annorlunda” (se avsnitt 3.3) i så hög grad är just annorlunda att alla andra ”andra” knyts närmre ”oss”. Man menar att det hot som finns är gemensamma hot som delas med alla våra närmaste partner och därför leder till nödvändigheten av ett internationellt samarbete (ESS s.13). För att kunna bemöta ”de mest annorlunda” krävs en gemenskap mot dem och denna gemenskap skapas i den västerländska säkerhetsdiskursen.

3.3 Konstruktionen av ”de mest annorlunda”

”De andra” som vi ser som den grupp som i diskursen konstrueras som mest annan eller mest annorlunda är ”terrorister”. Detta visar sig bland annat då de främsta hotbilderna räknas upp. I tur och ordning är de: terrorism, spridning av massförstörelsevapen, regionala konflikter, stater i upplösning och organiserad brottslighet (ESS s.3-5, dessa är även representerade i NSS). Alla hotbilder knyts till terrorism: massförstörelsevapen i händerna på terroristgrupper, regionala konflikter kan leda till terrorism och extremism, sammanfallande stater förenas med hot som terrorism, organiserad brottslighet kopplas till terrorism (ESS s.4).

3.3.1 Vaghet och avhumanisering

Det hot som är förhärskande, terrorismen, framställs som något vagt och ogreppbart i diskursen. Hotet anses komma från ”andra grupperingar än stater” (ESS s.2) nämligen från ”shadowy networks of individuals” (NSS s.1). Man menar att ”Europa står istället inför nya hot som är mer diversifierade, mindre synliga och mindre förutsebara” (ibid. s.3) samt ”dynamiska”(ibid. s.7).

Varför konstrueras i diskursen ett så diffust terroristbegrepp? – En möjlig förklaring är att terroristernas diskurs kring den egna verksamheten spiller över i den västerländska säkerhetsdiskursen. En spekulativ beskrivning av den diskursen kan vara att de skapar en mytbildning kring sig själva för att lättare kunna rekrytera nya aktivister. En andra möjlig förklaring är att terrorism och Mellanöstern byggs samman i diskursen (för motivering av detta påstående se avsnitt 3.3.3). Mellanöstern har konstruerats som orienten med konnotationer som mystik och exotiskhet (Said 2000) och det är möjligt att dessa egenskaper överförs till terrorism. En tredje förklaringsmöjlighet ligger i hur en fiende bör konstrueras för att få så många som möjligt att sluta upp mot den. Det kan vara så att genom att konstruera en diffus fiende (som dessutom är global och utan några som helt skrupler (se ex. NSS s. 9)) mobiliseras allierade lättare. Vi ska nu gå vidare och diskutera avhumaniseringen i diskursen.

Terrorister blir i diskursen ofta synonymt med terrorism. ”The enemy is terrorism – premeditated, politically motivated violence perpetrated against innocents.” (NSS 4) I detta kan vi läsa in en taktik av avpersonifiering. Terrorism framställs som ett naturfenomen, ”de andra” avpersonifieras och blir hot. Samtidigt passiviseras de människor som valt att agera terrorister, även de blir

offer för den abstrakta *terrorismen*. Det problematiska i denna konstruktion är att det rimligtvis borde leda till olika taktiker om man bekämpar terrorister eller terrorism. Vad vi kan se är att man i diskursen konstruerar terrorism som hotet och fienden men sedan väljer att bekämpa terroristerna och inte terrorismens grundläggande orsaker. Detta resonemang utvecklas i avsnitt 3.4.

3.3.2 Suveränitetsprincipen

Det blir intressant i diskursen hur man skiljer på statssubventionerat våld och icke-statssubventionerat våld. Suveränitetsprincipen ligger som en grundplåt för världspolitiken och diskursen. Detta är förmodligen inte så konstigt om vi väljer att notera vem som är texternas avsändare, USA och EU, två stora statsbildningar.

En aspekt som aktualiseras när vi berör suveränitetsprincipen är att terrorism kan ses som ett hot mot densamme. I diskursen diskuterar man stater i upplösning ("failed states") som en möjlig förutsättning för terrorism. Iver Neumann menar att "suveränitet är ett värde som bär upp institutionen 'det internationella samfundet'. Om statssuveräniteten sviktar någonstans innebär det ett hot mot ett underförstått värde vilket hotar den verklighet som konstitueras av att världen består av suveräna stater" (2003:85). Detta är förmodligen ytterligare en anledning till varför terrorismen ses som det främsta hotet. Detta hot som konstrueras som så nytt och diffust kan som inget tidigare hot skaka grundvalarna i världen så som vi känner den. I National Security Strategy menar man: "In the war against global terrorism, we will never forget that we are ultimately fighting for our democratic values and way of life. Freedom and fear are at war, and there will be no quick or easy end to this conflict" (s.5). När stater är i konflikt med andra stater konstituerar de en världsordning där statssuveräniteten är en självklar beståndsdel men terrorismen hotar precis detsamma. Vagheten i terrorismbegreppet återfinns här i rädsla och osäkerhet i vad som kan ske om de globala värderingar som det internationella samfundet vilar på rämnan på grund av attacker från terrorister.

3.3.3 Terrorism och Mellanöstern

I diskursen konstrueras terrorism som något globalt med "världen som operationsområde" (ESS s.3) och med baser även i Europa (ibid.). Men samtidigt sägs det vara kopplat till religiös fanatism och man beskriver att det är al-Qaidaceller som finns i Europa. Al-Qaida är ett islamistiskt terroristnätverk. Man menar även att Mellanöstern är den region som besitter störst risk för kapprustning med massförstörelsevapen (ESS s.3) och sönderfallande stater exemplifieras med stater belägna främst i Mellanöstern (ibid. s.4). EU förklarar att: "Vår uppgift är att verka för ett bälte av välstyrda länder öster om Europeiska unionen" och Mellanöstern nämns enbart i negativa sammanhang och som problemområde (ESS s.8). Man menar även att det är lämpligt med bredare åtagande för arabvärlden (ibid.).

Vad vi vill visa är att även om det i materialet aldrig sägs explicit att terrorister föds inom islam och i mellanöstern så är denna konstruktion definitivt närvarande i diskursen. Att tydliggöra detta är en reproduktion av konstruktionen som inte känns normativt riktig. Men vad vi gör är att lyfta fram något som tas för givet så att dess lämplighet kan granskas.

3.4 Kontraproduktiv effekt?

Hur påverkar konstruktionerna av dessa olika identiteter säkerheten? Vi ska försöka svara på denna fråga och ge förslag på alternativa tillvägagångssätt.

Genom att konstruera detta "otherness" kring terrorister skapas en distansering människor emellan. Det underminerar möjligheten för solidaritet och förståelse. Om man istället konstruerat fenomenet på ett alternativt sätt än som terrorist, till exempel som frihetskämpe väcks genast andra känslor - som just medkänsla och solidaritet. Men det är tydligt i diskursen hur man inte är ute efter vare sig solidaritet eller förståelse för terroristerna. Det primära är istället att skapa en gemensam fiende att enas mot.

I diskursen finns en strävan att agera först och föra en aktiv politik mot terrorismen (ESS s.11). Väst har också en målsättning om hur världen bör se ut (ESS s.9, NSS s.12). I NSS står att USA måste och kommer att upprätthålla kapacitet att klara av försök från fiender att utöva sin vilja på USA (s.17). Om det är USA:s strävan känns det inte särskilt långsökt att dra paralleller till att andra stater eller grupperingar inte heller vill att någon annan skall diktera deras livsvillkor. Då framstår strategier som allmän information för att människor världen runt skall lära sig om USA och lära sig förstå USA (NSS s.18) som något kontraproduktiva. För om väst och dess befolkning inte vill att någon annan ska utöva sin vilja på dem varför skulle då öst och dess befolkning vilja det? För det påverkar att någon annan konstruerar en. Frågan är hur man reagerar på det.

Om terrorism föds som ett försvar mot västs makt och om en del stater och grupperingar "hate the United States and everything for which it stands" (NSS s.8) kan denna aktiva politik och tal om målsättningar för världsordningens konstituering leda till en negativ spiral av våld. Vad vi vill visa är alltså att det som i diskursen är ett offensivt försvar i själva verket kanske är det som är en av grunderna till terrorism. Makt är nämligen, enligt Foucault, en produktiv kraft som föder en motmakt (Neumann 2003:151).

Att USA:s makt märks på olika sätt, dels genom det direkta militära, dels genom kommersiella kanaler men även på sätt som är mer subtila leder till att denna makt kryper in i alla skeenden och fenomen. Det innebär till viss del att systemet med USA som hegemon verkar av naturen givet och därmed inte nödvändig eller möjlig att ifrågasätta. Men det är en betydelsefull makt som man inte riktigt kan ta på. Om man är negativ till denna makt eller diskurs vars påverkan infiltrerar ens värld på en myriad av sätt så kan det kanske inte uttryckas på ett traditionellt stat-stat konfliktmässigt sätt. Vårt mål är inte att förklara terrorismens uppkomst utan att ge en möjlig bild av vad diskursens sociala

konstruktioner får för konsekvenser. På grund av den envägskommunikation som en hegemonisk diskurs medför är det svårt för missnöjda grupper att göra sin röst hörd.

Winther Jörgensen och Phillips menar att om man i sin analys hittar konsekvenser av diskursen som till exempel visar på förtryck eller ojämlika maktförhållanden kan man använda de slutsatserna som en grund för kritik och utforma alternativa diskursiva konstruktioner (2000:184).

Vårt förslag i detta fall är att öppna linjen för tvåvägskommunikation. Precis som i alla diskussioner är det viktigt att inte komma till bordet med ett färdigt förslag som man försöker sälja in. Oftast är det i själva diskussionen som det värdefulla föds. Det är här känslan av att gemensamt sträva mot ett enande föds och det är i denna interaktion som verklig gemenskap skapas. En gemenskap som inte är i behov av någon "annan" för att vara genuin.

4 Säkerhet

Ord har olika innebörd för oss. Ibland har små skillnader en stor betydelse. I ordet säkerhet innefattas väldigt mycket. Det är ett starkt ord med en stor kraft och därför är det viktigt att man i dess användning är varsam.

I nummer 3 1999 av "Cooperation and Conflict" diskuterar ett antal forskare⁷ vad säkerhet innefattar och den diskussionen påvisar dels, säkerhetsbegreppets vikt dels hur svårt det är att genomföra en definition som alla ställer sig bakom.

Säkerhet betyder, enligt nationalencyklopedin (2000), i allmän mening resultat av åtgärder eller egenskaper som minskar sannolikheten för att olyckor eller andra oönskade händelser skall inträffa. Läggs det till en politisk vinkel och vi talar om säkerhetspolitik, som är det som är aktuellt, får vi en mer precis innebörd. Då pratar vi om de åtgärder som genomförs av ett lands regering för att skydda sig mot yttre hot. Framförallt har det handlat om militära försvars-/skyddsåtgärder för att klara av ett angrepp och förebyggande åtgärder för att minska konfliktrisken. Innebörden av vad som funnits att göra inom säkerhetsbegreppet har traditionellt sett varit inriktat på militära handlingar/åtgärder. Efter det kalla kriget har dock tolkningen vidgats. Ekonomi, social utsatthet, ekologi, regionala, religiösa och etniska konflikter tillhör det som påverkar vår säkerhet. Dess insteg i säkerhetsbegreppet innebär att nya lösningar på hur vi skapar säkerhet är nödvändiga. Europas säkerhetsstrategi och USA:s National Security Strategy är de dokument som i ord beskriver vad säkerhet innebär och vilka säkerhetshot som finns men också vilka lösningar det finns för att nå ökad säkerhet. Dokumentet utgör en grund för handlande och sänder tydliga signaler till övriga världen vad som är betydelsefullt för dessa länder och hur de kan förväntas agera i olika situationer. Vilken syn vi har på världen påverkar givetvis hur vi ser på säkerhet, vilka hot, lösningar som är möjliga etcetera. Det är detta som gör dokumenten så viktiga, de utgör löften och hot.

Säkerhet har en särskild betydelse för oss som människor men framförallt för stater. Politiskt är säkerhetsfrågan själva kärnan för staten. "Political security is about the organizational stability of social order(s). The heart of the political sector is made up of threats to state sovereignty" (Buzan 1998:141). Därför är synen på säkerhet grundläggande och den överskuggar alla andra områden. "[S]ecurity is an empowering word – setting political priorities and justifying the use of force, the intensification of executive powers, the claim to rights of secrecy, and other extreme measures. The way security is understood and used profoundly affects the way political life is conducted." (Buzan 1998:208) För att studera kärnan i ett lands världssyn eller utrikespolitik är detta ett oundvikligt område,

⁷ se t ex Eriksson "Observers or Advocates"

säkerhet är ett starkt maktmedel. I vår studie av den västliga diskursen är detta ett viktigt och grundläggande inslag.

4.1 Vad innebär säkerhetisering?

Utvidgningen av säkerhetsbegreppet är en del utav det som benämns som säkerhetisering. Själva innebörden av säkerhetisering är debatterad, på samma sätt som begreppet säkerhet, men grunden är att säkerhetsperspektivet appliceras på fler områden. Kvar finns inte längre enbart det militära perspektivet utan även ekonomiska faktorer, sociala faktorer och miljöfrågor som tillsammans med de traditionella militärpolitiska aspekterna utgör viktiga delar utav det vi kallar säkerhet (Buzan 1998:1). Inslagen av detta i de två säkerhetsstrategierna är påtagligt. Den teoretiska diskussionen kring utvidgningen av säkerhetsbegreppet och säkerhetisering tar nog aldrig slut men i viss mån tror vi att man kan konstatera att de två säkerhetsstrategierna visar att i praktiken har säkerhetsbegreppet utvidgats, i alla fall inom diskursen, och vi har en utveckling av säkerhetisering.

Att vi efter 11 september ser en tendens till säkerhetisering i USA och Europa är dock inte så förvånande. "A government will often be tempted to use security arguments (in relation to state) when its concern is actually that the government itself is threatened. This can be the case in relation to external threats as well as internal threats" (Buzan 1998:146).

Säkerhetiseringen är inget som kommit utav sig självt utan är en följd av den ökade hotbild som USA och EU känner av och är också en del av de identiteter som konstrueras. "The senses of threat, vulnerability and (in)security are socially constructed rather than objectively present or absent" (Buzan 1998:57)

Säkerhetisering är inte helt bekymmersfritt. När bollen väl börjat rulla är den svår att stoppa. De militära hot, från terrorister, som ligger bakom hotar alla delar av samhället med brutal kraft. Civiliserat uppförande riskerar att upphöra att existera eller försvinna in i bakgrunden. Detta gör säkerhetiseringen farlig och svår att kontrollera (Buzan 1998:58). Detta är dock en insikt som inte finns med i säkerhetsstrategierna men ett av syftena med säkerhetsstrategierna och huvudmålen inom diskursen är att skydda det civila samhället. Oundvikligen måste det även inkludera hot som säkerhetiseringen kan föra med sig.

Att säkerhetstänkande styr var i världen som man vill engagera sig är kanske inte så förvånande. I säkerhetsstrategierna sträcker man ut handen mot den del av världen som vill samarbeta eller som är öppna för demokratisering. Vissa engagemang tycks dock vara nödvändiga för den egna situationen. Det tydligaste exemplet för Europa är Palestinafråga: "En lösning av den arabisk-israeliska konflikten är en strategisk prioritering för Europa." (ESS s.8) Medelhavsområdet är ett annat (ibid.). Utgångspunkten är insiktsfull, för att kunna nå ökad säkerhet på hemmaplan krävs det att andra regioner stabiliseras och blir mer säkra. Detta är också ett ganska cyniskt eller rationellt resonemang. De områden som hotar vår säkerhet bör vi engagera oss i för att öka vår egen säkerhet. Det ansvar som vilar

på USA och EU är dock stort. Inte bara gentemot den egna befolkningen eller de områden som man är eller tänker engagera sig i. USA och EU är två av de dominerande aktörerna i världen, vilket med all tänkbar önskvärdhet framgår av diskursen, och det innebär ett ansvar mot alla medborgare i världen. Detta poängteras också, i denna mening är det glädjande att det finns en sådan tydlig vilja till att hjälpa. På vems villkor som hjälpen skall ske och vilka syften som finns bakom är dock tydligt. ”Det europeiska perspektivet erbjuder såväl en strategisk målsättning som ett incitament till reformer” (ESS s.8).

I diskursen lyser säkerhetiseringen igenom när man slår fast att ”säkerheten är den första förutsättningen för utveckling” (ESS s.13). Detta innebär att säkerheten går före allt annat. De hot som i det europeiska dokumentet utmålas som de främsta hotbilderna är terrorism, spridningen av massförstörelsevapen, regionala konflikter, stater i upplösning och organiserad brottslighet (ESS s.3-5). Hotbilder som inte nämns är ökad fattigdom, en ekonomisk ojämn fördelning, religiös fanatism, bristande kulturell förståelse, handelshinder, brist på demokrati och socialutsatthet med mera. Genom vilka hot som man ser som mest betydelsefulla ger man en bild av hur man betraktar världen. Det är ”de andra” som representerar hoten, och hoten är riktade mot ”oss”. Viss insikt finns, till exempel i beskrivningen av terrorism nämns att den orsakas av komplicerade komponenter som ”moderniseringstrycket, kulturella, sociala och politiska kriser samt det främlingskap som ungdomar som lever i för dem främmande samhällen känner”. Dock nämns inget om hur dessa orsaker uppkommer eller vad som ligger till grund för att de existerar. Förståelsen sträcker sig endast till en viss gräns. Däremot kopplas allt samman med säkerhet. När till exempel naturresursen vatten tas upp och den framtida bristen på den är fokus på hur kampen om den kan leda till oroligheter och migrationsflöden. Det nämns inget om att vi tillsammans måste skapa förutsättningar för hur vattnet i framtiden skall kunna försörja oss alla. Inte heller vilket lidande som bristen på vatten kan ge upphov till. Istället kopplas en eventuell framtida brist på vatten till framtida säkerhetsproblem som kan uppstå (ESS s.3).

Säkerhetisering innebär inte att allt måste lösas med våld. Användandet av militära medel ses som något självklart och i många fall nödvändigt. Till exempel när stater faller samman: ”I stater i upplösning kan militära instrument eventuellt krävas för att återupprätta ordning och humanitära medel för att ta itu med den omedelbara krisen. Regionala konflikter kräver politiska lösningar men det kan också behövas militära resurser och effektiva polisinsatser under tiden närmast efter konflikten.” (ESS s.7) Det finns fokus på de humanitära behoven och på nödvändigheten av långsiktiga politiska lösningar. I många stycken är det en väldigt pragmatisk syn som finns. Någon ensidig syn på militära medels möjlighet att ställa allt till rätta finns inte. Inte heller någon tro om att allt går att lösa på fredlig väg. USA och EU beskriver sig själva som två dominerande aktörer i världen. Det gör att deras agerande är mycket betydelsefullt och ger stora möjligheter till att påverka men det medför också ett stort ansvar som de verkar villiga att ta.

I samma andetag som säkerhet nämns finns ekonomin med, dessa två är nära förbundna: ”A strong world economy enhances our national security by advancing prosperity and freedom in the rest of the world.” (NSS s.17)

I viss mån är även den amerikanska säkerhetsstrategin ett exempel på ekonomisering. Den fria marknaden och den fria handelns kraft ges ett stort utrymme och en stor tilltro. Att ekonomi och säkerhet vandrar hand i hand är kanske både exempel på en säkerhetisering av ekonomi och en ekonomisering av säkerhet.

4.2 Preventiv krigsföring – ett nödvändigt ont?

I den amerikanska säkerhetsstrategin ges preventiv krigsföring en viktig roll. Detta är något nytt som inte tidigare finns representerat men som i dokumentet framställs som självklart ur ett amerikanskt perspektiv. Synen på preventiv krigsföring innebär en mängd saker men är också ett av de tydligaste exemplen på säkerhetisering. “If by means of an argument about the priority and urgency of an existential threat the securitizing actor has managed to break free of procedures or rules he or she would otherwise be bound by, we are witnessing a case of securitization” (Buzan 1998:2). “The United States has long maintained the option of preemptive actions to counter a sufficient threat to our nation security. The greater the threat, the greater is the risk of inaction- and the more compelling the case for taking anticipatory action to defend ourselves, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy’s attack. To forestall or prevent such hostile acts by our adversaries, the United States will, if necessary, act pre-emptively.” (NSS s.15)

Preventivt agerande nämns ofta i samband med “rogue states” (NSS s.14). ”Rogue states” symboliserar stater med odemokratiskt styre, benägenhet till att ta till våld, terroristvänliga, med tillgång till massförstörelsevapen. Dessa länder är isolerade ifrån övriga världen och exemplifieras ofta med stater i Mellanöstern (ESS s.4). Det är främst emot dessa stater som preventivt agerande verkar aktuellt. Rätten till preventivt agerande eller preventiv krigsföring är något nytt. Synen på den typ av stater som beskrevs ovan är dock inte ny utan fanns med redan under Clintons tid som president⁸. Den bild som framträder av dessa stater är att de tillhör det onda i världen. De står inte för samma värderingar och samma moral som USA. Sätts detta i samband med synen på gott och ont samt USA: s vilja att införa demokrati och frihet i hela världen så finns det en djup konflikt. Dessa stater utgör också ett hot mot USA och hela den fria världen. Hur allvarligt det hotet är eller hur aktuellt det är bedöms av USA. När det kan bli aktuellt med preventiva åtgärder är därmed nyckfullt.

⁸ Se t ex “A National Security Strategy for a New Century” (1999)

4.3 Skillnader och likheter mellan säkerhetsstrategierna

Det Europeiska dokumentet har kommit till som en följd av den 11 september och Bush administrationens National Security Strategy. Detta märks väldigt tydligt och det finns en mängd likheter. Vad som är särskilt slående är den gemensamma identitet som dokumenten skapar. Det europeiska dokumentet söker sig särskilt mot USA. NATO ges en central roll, vilket är naturligt då det är det samarbete som binder samman USA och många av de ledande europeiska länderna.

Det europeiska dokumentet är enbart en säkerhetsstrategi. Det amerikanska dokumentet, National Security Strategy, är ett mer omfattande dokument. Här berörs fler och större områden. Den röda tråden är dock säkerhet. Därför är också säkerhetiseringen mer framträdande i det dokumentet.

Synen på säkerhet och hur det skapas är tämligen lik. Synen på den övriga världen är mycket lik och i stort är det samma hotbilder som finns och man gör samma analys av vilka problem som är strategiskt viktiga. Säkerhetiseringen är påträngande i allt. Att det är ett medvetet politiskt val är tydligt, det genomsyrar allt tänkande. En av diskursens byggstenar står klar: den västliga diskursen innebär en säkerhetisering.

I synen på preventiv krigsföring finns en viss skillnad. Det amerikanska dokumentet ser preventivt krigsföring som något naturligt och som en anpassning till hur världen ser ut och fungerar. Den europeiska förhåller sig mer neutralt men talar även det om preventiva åtgärder. EU fördömer inte, även preventiv krigsföring är ett nytt inslag som är ytterst tveksamt ur folkrättsligt perspektiv, utan väljer snarare att undvika frågan.

Texterna strävar efter och lyckas med att begagna sig av ett språk som får det de kommunicerar att verka självklart och objektivt. Det är just denna "strävan att etablera entydighet i det sociala" som vi har försökt studera (Winther Jörgensen & Phillips 2000:31)

4.4 Alternativa tillvägagångssätt

Hur verkligheten är konstruerad är en vitt omtvistad fråga. En del marxister menar "att det finns ett riktigt och flera falska sätt att fånga den reellt existerande verkligheten" (Neumann 2003:38). Vi tror istället att verkligheten är olika beroende på hur vi själva uppfattar den. Vi tolkar, analyserar och kommer fram till olika slutsatser. Den verklighet vi fört fram är som vi menar att den är beskriven enligt USA:s National Security Strategy och EU:s säkerhetsstrategi.

Andra sätt att se världen hade gett andra bilder och andra lösningar, alternativa tillvägagångssätt.

Inom diskursen finns en gemensam historiebeteckning och en syn på hur verkligheten är. Orsaker till problem och lösningar till dem följer i en logisk ordning. De värderingar som dessa dokument förmedlar och representerar är rätt och allt annat är fel. De handlingsbeteenden som presenteras framstår som de enda möjliga om man vill bevara det goda i världen och bekämpa det onda. ”I samverkan kan Europeiska unionen och Förenta staterna bli en överväldigande kraft för det godas sak i världen” (ESS s.13).

Ifall man inte skriver under på den verklighet som skapas eller på de lösningar som representeras, vad finns det då för alternativ? Buzan med flera (1998:29) presenterar synen: “When considering securitizing moves such as “environmental security” or a “war on crime,” one has to weigh the always problematic side effects of applying a mind-set of security against the possible advantages of focus, attention, and mobilization. Thus, although in the abstract desecuritization is the ideal, in specific situations one can choose to securitization – only one should not believe this is an innocent reflection of the issue being a security threat; it is always a political choice to securitize or to accept a securitization.” USA och EU har gjort ett medvetet politiskt val att säkerhetsisera. Genom ett annorlunda fokus hade man kunnat välja en annan väg att gå. Buzan med flera pläderar för en de-säkerhetsisering men den diskurs som USA och EU representerar delar inte den synen. Vem som har rätt och vem som har fel är för tillfället inte intressant. Inte heller hur verklig den verklighet som diskursen representerar är. Vad vi fokuserar på är vilka alternativ som finns att tillgå inom den västliga diskursen eller vilka alternativa vägar som finns att gå?

Buzan med flera (1998:29) menar också att säkerhetsisering är en följd av politiska misslyckanden. Huruvida detta stämmer överens med den säkerhetsisering som växt fram är svårt att säga. Den 11 september var givetvis ett misslyckande ur flera olika aspekter och för världen i stort. Agerandet efter, av USA, har också varit otroligt ifrågasatt och är enligt många ett politiskt misslyckande. Frågan är om de som i handling representerar den västliga diskursen betraktar det så. Att den säkerhetsisering som växt fram skulle vara ett exempel på politiskt misslyckande från deras sida får troligen inget medhåll. Eftersom det är de som ”är” diskursen och det är den vi studerar är det fel att säga att säkerhetsisering växt fram på grund av politiska misslyckanden. I den västliga diskursen är förklaringen snarare att det vi menar med säkerhetsisering är en följd av den externa fiendens och det onda i världens hot mot oss och det måste vi skydda oss själva och den goda delen av världen emot.

Tyvärr kan teorierna kring ”the clash of civilizations” (Huntington 1996) komma att besannas. Detta är dock något som USA tar motstånd ifrån: ”The war on terrorism is not a clash of civilizations” (NSS s.31). Att de inte uppfattar kriget mot terrorismen som en del i ”the clash of civilizations” är en sak men hur andra uppfattar väst och västs agerande är en annan sak. Västerntiseringen och trenden mot kulturell hegemoni som är mycket stark i den västliga diskursen leder till motreaktioner. Detta riskerar att skapa en ”clash of civilisations” (Buzan 1998:138). Den världsordning som skapas är en som utgår ifrån västliga normer,

ideologier och tankesätt med mera. Västerländska intressen står också i centrum och tillsammans med dem en vilja att demokratisera världen, eller ”västernisera” den. En världsordning med väst och USA i synnerhet som norm är konfliktskapande i sig. Detta perspektiv, att en västernisering skulle vara konfliktskapande finns inte med som ett alternativ i diskursen. Istället utgör problemet de som inte har samma syn och som inte har samma mål för utveckling.

En alternativ, mer öppen och mer självkritisk, syn skulle troligen förändra innehållet och andemeningen i säkerhetsstrategierna avsevärt. En förändring av den västliga diskursen skulle också kunna medföra en förändring utav världen i stort på grund av diskursens stora inflytande.

5 Avslutning

5.1 Resultat och förslag på förändring

På vilket sätt konstrueras världsordningen i den västerländska säkerhetsdiskursen? Detta är uppsatsens fråga. Syftet när vi har besvarat denna fråga har varit att lyfta fram identitetskonstruktion och säkerhetisering genom att analysera hur dessa komponenter bidrar till konstruktionen och vad de får för sociala konsekvenser.

Analysens första del behandlar identitetskonstruktion. Här har vi avtäckt att de som ses som mest annorlunda i diskursen är terroristerna. I kampen mot terrorism konstrueras de andra "andra" närmre "oss" än om denna kamp inte pågått. Vi når också slutsatsen att sättet att bygga upp ett försvar och en aktiv politik mot terrorismen till viss del är kontraproduktiv i den mening att den i större mån ökar än minskar terrorismens drivkrafter.

Vi för fram ett förslag på en alternativ konstruktion av ordningen, ett ökat utbyte av åsikter, värderingar och bekymmer - en tvåvägskommunikation som gynnar båda sidor.

Analysens andra del behandlar säkerhetens betydelse och den säkerhetisering som sker inom diskursen. De nya hot som framträtt och som tillskrivs "de andra" inom diskursen är till viss del skälen bakom säkerhetiseringen. Säkerhetiseringen innebär att områden som till exempel ekonomi, demokrati och miljö ses ur ett säkerhetsperspektiv. Det sätter fokus på vissa problem men döljer andra. Det yttersta exemplet på säkerhetisering är rätten till preventivt agerande eller preventiv krigsföring som finns inom diskursen. Det är viktigt att komma ihåg att säkerhetiseringen också är en följd av politiska val. Det finns de som menar att en desäkerhetisering skulle ge en "bättre eller tryggare" säkerhet. Men det är inte den väg som valts inom den västliga diskursen och vilka konsekvenser det får för andra diskurser och världsordningen återstår att se.

Vårt resultat innebär inte något odelat positivt. Precis som vi ser på diskursen och dess texter som något som inte bara förmedlar verkligheten utan hjälper till att skapa den så inser vi att den text vi producerat inte bara beskriver diskursen utan även reproducerar den världsordning som vi lyft fram. Genom att använda begrepp som väst och öst bekräftar vi lika mycket som andra denna begränsning. Vår förhoppning är dock att vi med denna uppsats kan bidra till att öka förståelsen för att verkligheten är en konstruktion som kan vara annorlunda och att vi, människorna själva har möjlighet att påverka den även om det är långsam och ibland svår process.

5.2 Förslag till fortsatt forskning

Tidigt i vårt arbete upptäckte vi att det inte fanns så mycket tidigare forskning att luta sig emot för oss. Detta har varit både problematiskt men också mycket stimulerande. Mer forskning på området är nödvändigt. Vår slutsats innebar att de säkerhetsstrategier vi analyserat spelar en stor roll för hur världsordningen konstrueras. Dessa dokumentets betydelse och innebörd behöver diskuteras, annars leder det i slutändan till att vi är med och skapar något vi inte känner till.

Som vi framfört i avsnitt 2.3 så skulle det vara värdefullt för studier av den västerländska säkerhetsdiskursen att analysera diskursordningen (det vill säga de angränsande diskurserna som för en kamp om representationer med den studerade diskursen). Sådana studier är även intressanta och värdefulla i sig själva.

Vad vi framförallt har saknat och som vore intressant att ta del av är forskning ifrån de som i diskursen beskrivs som ”de andra”. I motdiskurserna tror vi att det finns många lärdomar att dra. Det är en segregerad värld vi finner inom diskursen och det är oerhört farligt. Att lyckas bryta detta är avgörande för vår framtid och vi tror att det endast kan ske genom ökad kommunikation vilket kan leda till ökad förståelse. Vikten av forskning från alla håll är odiskutabel för att vi ska kunna öka vår kunskap och förståelse. Förhoppningsvis leder det även till att vi får en bättre uppfattning om hur vi själva agerar och hur vi uppfattas. Kanske kan det leda till mer samarbete och gemenskap istället för maktspel och segregering.

6 Referenser

Litteratur

Bergström, Göran, Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur

Buzan, Barry, Waever, Ole, de Wülde, Jaap, 1998. *Security: A New Framework For Analysis*. USA: Lynne Rienner Publishers, Inc

Eriksson, Johan, 1999. "Observers of Advocates", s 311-330 i *Cooperation and Conflict* (nr 3). London: SAGE Publications

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena, 2004. *Metodpraktikan Konsten att studera samhälle, individ och marknad* (andra upplagan). Stockholm: Norstedts Juridik AB

Holsti K, 1995. "The Contemporary Global System", s. 52-82 i *International Politics. A Framework for Analysis* (7th ed.). London: Prentice Hall

Huntington, Samuel, 1996. *The Clash of Civilisation and the Remaking of World Order*. London: Simon & Schuster

Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur

Mörkenstam, Ulf, 1999. "Om Lapparnas privilegier" *Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1883-1997*. Edsbruk: Stockholms Universitet, Statsvetenskapliga institutionen

Neumann, Iver B, 2003. *Mening Materialitet Makt En introduktion till diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur

Neumann, Iver B, 1999. *Uses of the Other "The East in European Identity Formation"*. Minneapolis: The University of Minnesota Press

Oikonomou, Iraklis, 2004, *Towards a Transatlantic Common Foreign and Security Policy - The EU – US Security Strategies and beyond*, Master of European Affairs, Lunds Universitet Statsvetenskapliga institutionen

Said, Edward 2000. *Orientalism*. Stockholm: Ordfront

Svenska Akademiens Ordbok

Tillgänglig på: (<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>) 2005-01-03

Winther Jørgensen, Marianne, Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Dokument

ESS, Europeiska Unionen, Bryssel, 2003. *Ett säkert Europa i en bättre värld, En Europeisk säkerhetsstrategi*.

Tillgänglig på: (<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/031208ESSIISV.pdf>) 2005-01-08

NSS, USA, The White House, 2002. *National Security Strategy of the United States of America*.

Tillgänglig på: (www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf) 2005-01-08

USA, The White House, 1999. *A National Security Strategy for a New Century*.

Tillgänglig på: (<http://www.clintonpresidentialcenter.org/legacy/010500-report-on-national-security-strategy.htm>) 2005-01-08